

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií, Katedra politologie

Ester Černá

**Velká listina práv a svobod:
ústavní dokument a mýtus**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Ester Černá**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Blanka Říhová, CSc.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

ČERNÁ, Ester. *Velká listina práv a svobod: ústavní dokument a mýtus*. Praha, 2017. 46 s. Bakalářská práce Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Blanka Říchová, CSc.

Abstrakt

Tato bakalářská práce je případovou studií pojednávající o Velké listině práv a svobod. Ta v roce 2015 oslavila 800. výročí svého vzniku a i z toho, jak velkolepou událostí toto jubileum bylo, je zřejmé, že se jedná o jeden z nejslavnějších ústavních dokumentů na světě. Bakalářská práce se soustředí zejména na to, jakou roli dnes hraje Velká listina v britském prostředí. Část této práce je tedy věnována odborné diskuzi nad významem Listiny pro současnost. Z ní vychází najevo, že odborníci se dnes o Velké listině vyjadřují zejména v souvislosti s kontroverzním Zákonem o lidských právech z roku 1998 a problematikou potenciální psané ústavy pro Velkou Británii. Těžištěm práce je však analýza využití symbolu Velké listiny práv a svobod v proslovech čtyř vybraných britských premiérů. Velká listina práv a svobod je stále častěji využívaným symbolem, jenž se navíc vyznačuje svou nezvyklou variabilitou. Nejen, že ho využívají jak představitelé Labouristické tak i Konzervativní strany k prosazení naprosto protichůdných politických cílů, ale dokonce je jejího jména v některých případech používáno způsobem, který ve své podstatě její původní význam popírá. Hlavním zjištěním této práce je skutečnost, že ačkoliv je v současnosti právní význam Velké listiny práv a svobod marginální, její symbolický význam stále roste a je nebývale často využívána v politické rétorice, a to zejména v souvislosti se snahami o redefinici britské národní identity.

Abstract

This bachelor thesis is a case study which deals with the Great Charter of Liberties that was sealed by King John in 1215. Even considering the fact that the celebration of its 800th anniversary in 2015 was a grand event, it is obvious that the charter is one of the most famous constitutional documents in the world. The bachelor thesis is concerned mostly with the role this particular document plays in modern British society. Therefore, one part of the thesis focuses on academic discussion over the significance of the Great Charter today. It reveals that experts mostly talk about Magna Carta in connection to the controversial Human Rights Act of 1998 as well as the issue of potential written constitution for Great Britain. However, the main focus of this thesis is to analyse the utility of the symbol of Magna Carta in political rhetoric of four selected British prime ministers. It appears that the Great Charter is a symbol which is recently being used time and again, in addition it is remarkably variable. Not only both Labour and Conservative politicians can take advantage of it to promote contradictory political goals, furthermore it is also possible to be used in a way that in its essence goes against its original purpose. The research indicates that even though Magna Carta's actual legal significance is marginal, its symbolic value grows and it tends to be used quite frequently in political speeches, mostly in those related to the efforts to redefine British national identity.

Klíčová slova

Velká listina práv a svobod, Velká Británie, nepsaná ústava, rule of law, Zákon o lidských právech, politický proslov, národní identita

Keywords

Magna Carta, Great Britain, unwritten constitution, rule of law, Human Rights Act, political speech, national identity

Rozsah práce: 76 541

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. května 2017

Ester Černá

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Blance Říkové, CSc. za cenné rady, věcné připomínky, vstřícnost a psychickou podporu v průběhu zpracování této bakalářské práce.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Téma: Velká listina práv a svobod: ústavní dokument a mýtus

Autor: Ester Černá

Studijní obor: Politologie a mezinárodní vztahy

Ak. rok podání: 2015/2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Blanka Říchová, CSc.

Zdůvodnění výběru práce:

15. června 2015 oslavila Velká listina práv a svobod osmisté výročí svého vzniku. V souvislosti s touto událostí vyvstala zejména v britské společnosti diskuze o jejím významu pro současnost. Do této diskuze se zapojili přední britští historici, právníci ale i politici. Tato otázka je o to zajímavější, že tak významné výročí přišlo právě v okamžiku, kdy se hovoří o krizi britské identity, o tzv. britské otázce, a vyvstává potřeba redefinovat, co to znamená být Britem. Velká listina práv a svobod je patrně vůbec nejlepším příkladem důležitého národního mýtu, který se významnou měrou podílí na utváření národní identity v Británii.

Předpokládaný cíl práce:

Tato práce se bude snažit vysvětlit fenomén Velké listiny práv a svobod. Měla by dospět k odpovědi na otázku, jak se dostala Velká listina práv a svobod do ústavního systému Velké Británie a proč je stále tolik důležitá. Hlavním cílem této práce je potom ověřit hypotézu, že ačkoliv právní význam Velké listiny práv a svobod je v dnešní době marginální, její význam symbolický roste a stále častěji figuruje v rétorice britských politiků.

Metodologie práce:

Tato bakalářská práce bude zpracována metodou případové studie, která se bude věnovat jednomu konkrétnímu ústavnímu dokumentu. A to zejména tomu, jak se v 19. století stala Velká listina práv a svobod součástí britské ústavy a jaký je její význam v současnosti. Poslední část práce bude především analýzou toho, jak pracují

se symbolem Velké listiny práv a svobod přední britští politici a jak ji ve své rétorice využívají k prosazení svých politických zájmů.

Základní charakteristika tématu:

V roce 1215 zpečetil král Jan na louce u Runnymede Velkou listinu práv a svobod. Tato listina se stala jedním z nejznámějších dokumentů na světě a hovoří se o ní, možná poněkud nadneseně, jako o "základu svobody". Velká listina práv a svobod je dnes obecně považována za jeden ze základních historických ústavních dokumentů, které tvoří britskou nepsanou ústavu. Ačkoliv její právní relevance je v dnešní době mizivá, její hlavní přínos spočívá v jejím významu symbolickém.

Význam Velké listiny vzrostl v 17. století. Tehdy se především díky Siru Edwardu Cokeovi zrodil tzv. mýtus Magny Charty. Další pozornosti se pak Velké listině dostalo během Slavné revoluce, která se odvolávala na historickou Chartu, jakožto dokument, který výslovně omezoval pravomoci panovníka ve prospěch parlamentu. Mýtus Magny Charty je dobře viditelný i v dnešní době, kdy jejího odkazu využívají stále častěji ve své rétorice britští politici. Na konci 19. století zpopularizoval doktrínu Rule of Law ústavní právník Albert Venn Dicey ve své knize Introduction to the Study of the Law of the Constitution, kde se věnuje především dvěma základním principům britské ústavy, jedním z nichž je právě Rule of Law.

Těžištěm této práce tedy bude především analýza významu Velké listiny práv a svobod pro současnost. Práce bude odpovídat na otázku, proč je tento dokument v dnešní době tolik ceněný napříč britskou společností a jakým způsobem a proč je jeho odkaz využíván v současné britské politice.

Předpokládaná struktura práce:

Práce bude rozdělena do tří logických částí. V úvodní historické části se práce bude soustředit na okolnosti vzniku Velké listiny práv a svobod a krátce rozebere její podobu a obsah. Ve druhé části se pak práce zaměří na britské ústavní právo. Zde se bude věnovat zejména charakteristice britské ústavy a postavení Velké listiny v rámci ní. Dále se v této části práce pokusí přinést odpověď na otázku, jak se Velká listina dostala do ústavy a proč je dodnes tento historický středověký dokument vnímán jako důležitá část britského konstitučního systému, ačkoliv většina jejích

norem je již dlouhou dobu obsolentní. Poslední část práce bude věnována významu Velké listiny práv a svobod jakožto symbolu utvářejícímu britskou národní identitu a tomu, jaký má význam v současné britské politice.

Základní literatura:

ATKINS, Judi - (Re)Imagining Magna Carta

BOGDANOR, Vernon - The Monarchy and the Constitution

BOGDANOR, Vernon - The New British Constitution

DICEY, Albert Venn - Introduction to the Study of the Law of the Constitution

HAZELL, Robert a MELTON, James - Magna Carta and Its Modern Legacy

HOLT, James Clark - Magna Carta

JENNINGS, Ivor - Magna Carta and Its Influence in the World Today

JENKS, Edward - The Myth of Magna Carta

McKECHNIE, William Sharp - Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John

STUBBS, William - Constitutional History of England

Obsah

ÚVOD.....	1
1. VELKÁ LISTINA PRÁV A SVOBOD JAKO ÚSTAVNÍ DOKUMENT.....	4
1.1 ÚSTAVNÍ SYSTÉM SPOJENÉHO KRÁLOVSTVÍ	4
1.1.1 Části britské ústavy.....	5
1.1.2 Doktrína “Rule of law“	6
1.2 SPOR MEZI KRÁLEM A BARONY A VZNIK CHARTY	7
1.3 PODOBA A OBSAH DOKUMENTU.....	8
1.4 ZROZENÍ MÝTU V 17. STOLETÍ	10
1.5 VELKÁ LISTINA PRÁV A SVOBOD JAKO PLATNÉ PRÁVO.....	12
2. DISKUZE NAD VÝZNAMEM VELKÉ LISTINY PRÁV A SVOBOD.....	14
2.1 ZÁKON O LIDSKÝCH PRÁVECH (HUMAN RIGHTS ACT)	16
2.2 VELKÁ LISTINA V KONTEXTU DISKUZE O PSANÉ ÚSTAVĚ PRO VELKOU BRITÁNII	19
3. VYUŽITÍ VELKÉ LISTINY PRÁV A SVOBOD JAKO SYMBOLU V POLITICKÉ RÉTORICE	20
3.1 BRITŠTÍ POLITICI VE 20. STOLETÍ.....	21
3.2 GORDON BROWN A DAVID CAMERON	24
3.2.1 Britishness („britskost“) a prosazování britských hodnot	24
3.2.2 Velká listina a lidská práva.....	27
ZÁVĚR.....	31
POUŽITÁ LITERATURA.....	33

Úvod

Dokument dnes označovaný jako Velká listina práv a svobod je královská charta, jejíž původní verze byla zpečetěna králem Janem na louce u Runnymede 15. června roku 1215. Tato listina se, co se formy týče, nijak zvlášť neliší od jiných středověkých chart. Ve středověku vznikala řada podobných listin, které zaručovaly jisté svobody klášterům, baronům a měštům. To, čím se však odlišuje tato listina od ostatních, je fakt, že mnoho práv v ní obsažených přiznává „všem svobodným mužům v království“ a tato nově postulovaná práva jsou navíc nebývale široká (Jennings, 1965: 9). Hlavním výdobytkem, který Velká listina přináší, je však to, že ukládá závazky panovníkovi. Je tak prvním ústavním dokumentem, který podřizuje panovníka právu – tedy omezuje jeho pravomoci vůči poddaným na základě zákonného podkladu. Právě z tohoto důvodu bývá Velká listina práv a svobod často považována za základ konstituční monarchie (např. Bogdanor, 1995).

Ve středověké Evropě se dlouhou dobu vedla diskuze o tom, jaký je vztah panovníka k právu. Existovaly v zásadě dvě koncepce. První skupina zastávala názor, že panovníkova moc pochází od Boha, a proto tvoří právo, ale sám mu nepodléhá. Druhá skupina se domnívala, že by panovník měl být podřízen přirozenému právu, za jehož původce považovala Boha. S Velkou listinou práv a svobod se však v Anglii nově prosazuje myšlenka, že panovník nejen, že je podřízen právu, ale dokonce právu vytvořenému člověkem – tedy nejen právu přirozenému, ale rovněž pozitivnímu (Saul, 2013: 2). Vznikl tak princip, později označovaný jako „rule of law“.

V souvislosti s oslavami osmistého výročí vzniku Velké listiny práv a svobod v roce 2015 vyvstala (vedle dalších zemí ovlivněných anglickou právní tradicí) i v britském prostředí diskuze o jejím významu pro současnost. Ta mě inspirovala k tomu, abych se ve své bakalářské práci zabývala tímto fenoménem a na základě dostupné literatury si sama dokázala odpovědět na otázku, čím (a zda vůbec) je tento dokument natolik výjimečný, že se dnes napříč celým světem těší takovému věhlasu a bývá označován za „základ svobody“. To, jaký význam Velké listině a hodnotám, které symbolizuje, Britové přikládají, se jasně ukázalo již předtím v roce 2006 v dotazníku, který provedl časopis BBC History poté, co Gordon Brown vyslovil požadavek zavedení britského národního dne, čímž chtěl posílit národní vědomí britských občanů. Mezi pěti

tisíci dotázanými převládal názor, že vhodné datum pro tento svátek je právě 15. červen, tedy den, kdy došlo ke zpečetění Velké listiny.¹

Oproti zamýšlené struktuře představené v projektu mé bakalářské práce, jsem se rozhodla původně plánované první dvě kapitoly spojit v jedinou a věnovat se v ní otázkám historie, právní relevance Listiny a vzniku mýtu v 17. století pouze okrajově, neboť jsem při bližším zkoumání dostupné literatury došla k závěru, že prací zabývajících se podobnou problematikou je již řada, a proto by má práce pravděpodobně nebyla přínosem.

Místo toho jsem se rozhodla intenzivněji se zaměřit na třetí část práce, v níž podrobím analýze proslovy čtyř vybraných britských premiérů. Navíc byla oproti původně zamýšlené struktuře přidána kapitola druhá, v níž se věnuji aktuální diskuzi o současném významu Velké listiny probíhající mezi odborníky zejména právě v souvislosti s oslavami jejího výročí. Tuto kapitolu jsem do rozsahu práce zahrnula z toho důvodu, že se domnívám, že je z hlediska současného významu symbolu Velké listiny práv a svobod třeba zkoumat nejenom jeho využití na politické scéně, ale i odbornou diskuzi, která se k němu vztahuje, neboť se tyto sféry nepochybně výrazným způsobem ovlivňují, a nelze tudíž hovořit o politickém využití symbolu bez toho, abych nejdříve alespoň stručně zmínila, v jakých souvislostech se o Listině hovoří v odborných kruzích.

Práce je tedy členěna do tří kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. První kapitola práce je věnována Velké listině práv a svobod jako ústavnímu dokumentu. V ní bude nejprve stručně představen britský ústavní systém, aby posléze do jeho rámce mohla být Velká listina práv a svobod zasazena. Dále zde vymezím koncepci „rule of law“, která z Velké listiny vychází, tak jak ji ve svém díle v 19. století vymezil Albert Venn Dicey. Část kapitoly bude věnována i historickým okolnostem vzniku Velké listiny, podobě a obsahu dokumentu a změně v jeho interpretaci, k níž došlo v průběhu 17. století.

Ve druhé části práce se zaměřím na diskuzi nad významem Velké listiny pro současnost. V této kapitole bych se chtěla věnovat zejména tématům, v souvislosti se kterými o Velké listině hovoří přední britští ústavní experti, za ně lze považovat Vernona Bogdanora a Roberta Blackburna. Zatímco Bogdanor hovoří především o Zákoně

¹ Magna Carta tops British day poll. In: *BBC News* [online]. 30.5.2006 [cit. 6.5.2017] Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/5028496.stm.

o lidských právech, Blackburn, dlouhodobě se zabývající psanou ústavou pro Velkou Británii, spojuje Velkou listinu právě s tímto tématem. Tato dvě témata spolu však, jak bude ve druhé kapitole vysvětleno, v mnoha ohledech souvisí.

Zejména pro tuto kapitolu mi byly jedním ze zdrojů i webové stránky, na nichž bylo v souvislosti s oslavami osmistého výročí publikováno mnoho příspěvků k problematice Velké listiny – a to zejména stránky British Library (bl.uk) či magnacarta800th.com. Příspěvky na těchto webech však bohužel nejsou datovány, a proto jsem nemohla do citace uvést rok publikace, jelikož tento údaj není dohledatelný.

Těžištěm mé bakalářské práce je její třetí část, v níž je analyzováno využití symbolu Velké listiny práv a svobod v proslovech čtyř vybraných britských premiérů. Vycházím přitom převážně z primárních zdrojů, jimiž jsou samotné politické projevy. Co se týče použité sekundární literatury, je třeba vyzdvihnout článek od Judi Atkinsové *(Re)imagining Magna Carta*, jenž mě mimo jiné inspiroval při volbě tématu bakalářské práce. V této kapitole se budu věnovat Siru Winstonu Churchillovi a Margaret Thatcherové a posléze o něco podrobněji i aktuálnější osobnostem, jimiž jsou Gordon Brown a David Cameron.

1. Velká listina práv a svobod jako ústavní dokument

1.1 Ústavní systém Spojeného království

Aby bylo možné zasadit dokument Velké listiny do kontextu britského ústavního systému, je nezbytné v úvodní části práce nejprve vymežit jeho základní charakter. Ústava Spojeného království je totiž v mnoha ohledech naprosto jedinečná, a proto se domnívám, že je obzvlášť důležité věnovat jí následující podkapitolu, ve které stručně nastíním její vlastnosti, kterými se odlišuje od běžných ústav evropských států, a krátce představím její jednotlivé části.

Jedním z klíčových rysů britské ústavy je, že se jedná o tzv. historickou ústavu.² To znamená, že se vyvíjela v průběhu několika staletí na základě postupně se utvářejícího občanského konsensu (Blahož, Balaš, Klíma, 2011: 329), spontánně jako produkt dějinného vývoje (Bogdanor, 1995: 64). Tímto rysem se proto zásadním způsobem odlišuje od běžných ústav moderních zemí, které většinou vznikají v přelomových situacích, jako jsou např. války či revoluce, aby vymežily začátek něčeho nového. Nová ústava má většinou symbolizovat zásadní změnu ve vývoji země (Pavlíček, 2014: 170). Taková radikální změna, která by si žádala novou ústavu, však v anglickém (potažmo britském) ústavním uspořádání nikdy nenastala³ a ústavní systém se zde tudíž vyznačuje svou kontinuitou. Proto jsou dnes, zcela atypicky, součástí ústavního pořádku i zákony staré několik staletí.

Velká Británie jako jediná země v Evropě nemá psanou ústavu.⁴ Britská ústava je učebnicovým příkladem dnes téměř ojedinělého druhu ústavy, jímž je tzv. ústava nepsaná. V posledních desetiletích britská ústava prošla výraznými změnami a stále více získává psaný charakter (Qvortrup, 2013: 1), čímž se postupně začíná přibližovat běžným evropským ústavám, jak bude patrné i z následující kapitoly. Stále však nedošlo k natolik zásadní změně formy ústavy, aby se o ní nedalo hovořit jako o nepsané ústavě.

Řekneme-li však o ústavě, že je nepsaná, neznamená to, že všechny její části mají nepsanou povahu. V případě Velké Británie to však znamená, že může být poněkud

² viz BOGDANOR, Vernon, 1995. *The Monarchy and the Constitution*. New York: Oxford University Press., str. 64.

³ Během vlády Olivera Cromwella byl pod názvem *The Instrument of Government* vydán dokument, který lze označit za vůbec první psanou ústavu. Tento dokument byl ale po skončení Cromwellovy vlády zrušen.

⁴ na světě má kromě Velké Británie nepsanou ústavu Izrael a Nový Zéland

problematické stanovit, co do ní patří a co nikoliv, neboť neexistuje žádný ucelený dokument nazvaný „ústava“, v němž by byly všechny texty systematicky shrnuty, a dokonce ani žádný oficiální seznam, který by nějakým způsobem ohraničil, co do této nejasně vymezené ústavy zahrnout lze, a co již nikoliv. Stanovení hranice pro obsah ústavy navíc komplikuje i skutečnost, že formálně v britském právním systému neexistuje rozdíl mezi zákony běžnými a ústavními. Legislativní proces pro přijímání „ústavních“ zákonů se nijak neliší od běžného legislativního procesu. Odborníci se tak pouze dohadují, které zákony lze považovat za ústavní a které nikoliv.⁵ Proto bývá v některých případech místo pojmu „nepřepsaná ústava“ používán, možná výstižnější, pojem „nekodifikovaná ústava“.

1.1.1 Části britské ústavy

Ústava Spojeného království se tedy skládá z jakýchsi dvou částí, kdy pouze první z nich skutečně tvoří právo nepřepsaného charakteru. Do této části lze zařadit zvykové právo (common law) – tedy právo, které vychází z konkrétních rozhodnutí soudů - a ústavní zvyklosti. Ústavní zvyklosti (konvence) mohou být obzvláště problematické, neboť, ačkoliv jsou považovány za právně závazné, nejsou nikde písemně zachyceny. Mezi takové zvyklosti patří např. jmenování vůdce většinové strany premiérem, neodmítnutí ratifikace zákona, který prošel oběma komorami, panovníkem nebo výkon královských výsad jen na doporučení příslušného ministra (Klokočka, Wagnerová, 2004: 769).

Převážná část ústavy se však skládá z práva psaného – tedy ze zákonů. Nikde však není uveden taxativní výčet zákonů, které do ústavy patří. V zásadě se ale dá říci, že panuje shoda na tom, že se sem řadí ty zákony, jež lze za ústavní považovat na základě jejich obsahu. Tzn. ty, které upravují základní práva, vztahy mezi jednotlivými částmi Spojeného království, kompetence státních orgánů a vztahy mezi nimi apod. (Klokočka, 770). Právě jedním z těchto zákonů je vedle mnoha dalších i Velká listina práv a svobod, tedy pouze některé její části. Z původních 63 ustanovení Listiny z roku 1215 jsou totiž v současné době v platnosti pouze 4. Postavení Velké listiny v systému platného práva Velké Británie se budu později krátce věnovat v samostatné podkapitole.

Za součást britské ústavy bývají považována i „díla autorit“ (works of authority). Jedná se o jakési interpretace britského ústavního pořádku napsané ústavními teoretiky

⁵ V zásadě panuje shoda na tom, že počet ústavních zákonů se pohybuje kolem 300.

v průběhu 19. století. Patří mezi ně dílo Erskina Maye *A Treatise on the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* poprvé vydané v roce 1844, *The English Constitution* Waltera Bagehota z roku 1867 a v neposlední řadě pojednání s názvem *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* od Alberta V. Diceyho z roku 1885. Diceyho dílo je pro tuto práci zásadní z toho důvodu, že jsou v něm vymezeny dva základní principy, na nichž je britský ústavní systém založen. Jedním z nich je, vedle suverenity parlamentu, princip „rule of law“, jenž má své kořeny právě ve Velké listině práv a svobod. Z toho důvodu považuji za vhodné věnovat tomuto konceptu následující podkapitulu.

1.1.2 Doktrína „Rule of law“

Ačkoliv Albert V. Dicey není autorem pojmu „rule of law“, bývá tato doktrína nejčastěji spojována právě s jeho jménem, a to z toho důvodu, že v roce 1885 napsal knihu s názvem *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, v níž tento princip zpopularizoval. Princip, který byl poprvé vyjádřen ve Velké listině práv a svobod, se tak stal součástí britské ústavy. Z toho důvodu budu v následující podkapitole vycházet právě z jeho pojetí. Je však třeba mít na paměti, že pojem „rule of law“ je v současné době používán poměrně široce a neexistuje proto jediná správná definice. Jeho vymezení se navíc mnohdy liší napříč jednotlivými národy, kdy mu každý právní systém přikládá poněkud odlišný význam. Téma této práce však nevyžaduje, abych se těmto rozličným pojetím doktríny „rule of law“ více věnovala, a proto se zaměřím pouze na to, jak jej ve svém díle definuje Dicey.

Dicey rozlišuje 3 základní prvky, jenž v sobě princip „rule of law“ zahrnuje:

Prvním z těchto prvků je pravidlo, že nikdo nemůže být zadržen či trestán, aniž by významným způsobem porušil pozitivní právo, a zároveň mu trest nemůže být uložen jiným způsobem než v řízení před obecnými soudy (Dicey, 1982: 110).

V druhé řadě se pod pojmem „rule of law“ skrývá i princip, že každý je subjektem práva. Tedy pravidlo, že nikdo nestojí nad zákonem a každý je před zákonem stejně odpovědný. Dicey však zároveň zdůrazňuje (1982: 114), že tuto koncepci nelze vnímat výhradně v tom smyslu, že každý je podřízen právu, nýbrž je také podstatné, že každý podléhá stejnému – běžnému – právu nehledě na to, z jaké je společenské vrstvy apod.

Třetí aspekt, který v sobě pojem „rule of law“ zahrnuje, je podle Diceyho fakt, že základní ústavní principy Británie vyplývají z rozhodnutí soudů v konkrétních případech soukromých osob (Dicey, 1982: 115). Britská ústava je tedy vytvářena soudci, postupně „roste“ a vyvíjí se. Tento princip považuje za důležitý zejména z toho důvodu, že právě jím se anglické instituce odlišují od institucí v zemích kontinentální Evropy.

1.2 Spor mezi králem a barony a vznik charty

Jak jsem již uvedla, Velká listina práv a svobod vznikla v červnu roku 1215 během vlády Jana Bezzemka. Ten proslul jednak tím, že byl neúspěšným válečníkem, ale také je dodnes známý jako panovník, jenž porušoval právo a zneužíval svých královských výsadních práv. V reakci na to se utvořila tzv. Velká koalice baronů, rytířů a některých měst, která své požadavky sepsala do dokumentu s názvem Články baronů. Na louce u Runnymede si pak dne 15. června 1215 královská opozice vynutila schválení tohoto dokumentu králem. Tak vznikl dokument, který je dnes nazýván Velkou listinou práv a svobod.

Velká listina práv a svobod tak byla mírovou dohodou mezi dvěma stranami sporu, kterou oba tábory považovaly za prostředek, jak získat více času na přípravu k válce. Ačkoliv se dnes o Velké listině uvažuje jako o něčem přelomovém a lze tudíž snadno nabýt dojmu, že baroni představovali revoluční síly, které si na panovníkovi vydobily dalekosáhlé změny, opak je skutečností. Na straně baronů stály konzervativní složky, jejichž motivací k sepsání dokumentu nebylo uspořádání společnosti měnit, nýbrž primárně zakonzervovat stávající feudální poměry a ochránit je tak před zásahy krále. Jak uvádí Sidney Painter (1947: 43), baroni usilovali o zachování feudálního systému v té podobě, v jaké podle nich existoval v době jejich předků.

Ačkoliv se to pro její dnešní věhlas může jevit jako nepochopitelné, z krátkodobého hlediska byla Velká listina vnímána spíše jako selhání.⁶ Listině, původně koncipované jako mírová dohoda, se totiž kýžený mír zajistit nepodařilo, místo toho vedla k propuknutí války (Holt, 1992: 1). A ačkoliv se s Velkou listinou obvykle spojuje rok 1215, ona původní charta z tohoto roku neměla dlouhého trvání, neboť ji papež Inocenc III. na královu žádost odvolal prostřednictvím papežské buly již v srpnu téhož roku. Následně

⁶ jak mimo jiné píše i James Clarke Holt (1992: 1) hned v první větě úvodní kapitoly patrně nejuznávanější publikace, která dosud o Velké listině vznikla

vypukla občanská válka, během níž král Jan zahynul. Následkem toho nakonec neměla skutečnost, že se panovník domohl zrušení Velké listiny, zásadnější význam, neboť po jeho smrti řídila zemi rada baronů, a ti, coby regenti nového nedospělého krále Jindřicha III., rozhodli o opětovném vydání Listiny jménem nového panovníka.

V průběhu 13. století pak následovalo ještě mnoho dalších vydání Listiny. Z hlediska vymezení tématu práce však nepovažuji za podstatné se zde osudem Velké listiny ve 13. století podrobněji zabývat, a proto zde zmíním jen tři momenty, o nichž se domnívám, že byly pro další vývoj Listiny nejzásadnější. V první řadě je zde třeba uvést rok 1217, neboť právě vydání z tohoto roku bylo poprvé označováno jako „Velká listina“ – tehdy to však ještě nebylo z důvodu její významnosti, ale proto, aby se odlišila od druhé listiny, která ji doplňovala (Carpenter).⁷ Dalším velmi důležitým momentem je rok 1225, neboť vydání z tohoto roku představuje finální podobu Velké listiny, která byla následně minimálně pětapadesátkrát (Jennings, 1965: 11) potvrzena řadou panovníků a je dodnes součástí britského práva. Tato verze je výrazně kratšího rozsahu a od původní Listiny z roku 1215 se v mnoha směrech liší. Její podstata, která spočívá zejména v podřízení panovníka právu, ale zůstala zachována. Třetím významným milníkem v osudu Velké listiny je rok 1297. Tehdy totiž Velkou listinu v podobě z roku 1225 potvrdil Edvard I. a právě tato potvrzená verze byla zapsána na tehdy vzniklý „statute roll“⁸ a stala se tak autoritativním zněním Listiny.

1.3 Podoba a obsah dokumentu

Ačkoliv původně text Listiny číslován nebyl, lze ho rozdělit do 63 ustanovení. Původně byla psána latinsky a do angličtiny byla přeložena až v 16. století. Co se obsahu týče, je text Velké listiny poměrně různorodý a mnohá její ustanovení se současnému čtenáři mohou jevit jako podivná sbírka norem feudálního rázu, které pro dnešní dobu nemají prakticky žádný význam. Listina zahrnuje vedle několika málo norem ústavního charakteru a ustanovení, která ukazují na skutečnost, že Velká listina byla koncipována jako mírová dohoda, také celou řadu pravidel dědického a majetkového práva, stanovuje

⁷ Listina lesů (Carta de foresta)

⁸ Jednalo se o sbírku rukopisů zákonů schválených parlamentem na pergamenovém svitku. „Statute rolls“ byly vydávány mezi lety 1277 a 1469, kdy je nahradily „parliament rolls“ (Chancery: Statute Rolls. In: The National Archives [online]. [cit. 4.5.2017] Dostupné z: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/record?catid=2073&catln=3>. (srov. Turner, 2003: 107)

pravidla spojená s rozvojem obchodu a řemesel v té době, např. zavádí jednotné míry a váhy apod.

Nejdůležitějšími ustanoveními Velké listiny jsou bezpochyby články 39 a 40. Právě tyto články mají na mysli ti, jež o Listině hovoří jako o základu lidských práv, neboť upravují práva jednotlivce v trestním soudnictví. Tato ustanovení byla klíčová pro následující vývoj, jelikož jsou vyjádřením principu „rule of law“, jak jsem ho představila v podkapitole výše, neboť omezují svévolnou moc panovníka. Tato ustanovení jsou navíc základem slavného principu *habeas corpus*. Tyto dva články zakazují trestání svobodných mužů jinak než na základě zákonného rozsudku vyneseného „jemu na roveň postavených peerů nebo podle práva země“ (Kuklík, Seltenreich, 2006: 204) a prodání nebo odeření práva a spravedlnosti. Z těchto ustanovení tedy vedle principu *habeas corpus* vyplývá i princip porotního soudu.

V souvislosti s klíčovými články 39 a 40 bývá dále zmiňován i článek 38, který zakazuje úředníkům postavit osobu před soud na základě vlastního prohlášení, aniž by bylo podepřeno důvěryhodným svědectvím. Lord Woolf (2005, 3) například mezi nejvýznamnější ustanovení dále řadí článek 20, který stanoví požadavek přiměřeného trestu, a článek 45, jenž se týká jmenování soudců, konstáblů, šerifů a úředníků. Ti mají být jmenováni jen v případě, že „znají právo království a chtějí jej dodržovat“ (Kuklík, Seltenreich, 2006: 204).

Dále je třeba zmínit i ustanovení, pro která bývá Velká listina považována za základní kámen parlamentarismu. O parlamentu jako takovém v ní však nezazní ani slovo, jelikož tato instituce na počátku 13. století ještě neexistovala.⁹ Přesto však články 12 a 14 původní Listiny mohou být právem považovány za zdroj principů, které ovlivnily budoucí vznik parlamentu. Tyto články totiž předpokládají vznik tzv. Velké rady, bez jejíhož souhlasu král nemůže od vazalů vyžadovat štitovné či na ně uvalovat mimořádnou daň (s výjimkou 3 feudálních poplatků), a stanoví pravidla pro její svolávání. Již zde je tedy zakotven zárodek principu „žádné zdanění bez zastoupení“, a lze tudíž o Velké listině uvažovat jako o dokumentu, který tímto otevřel cestu k vytvoření parlamentu (Kuklík, Seltenreich, 2006: 41). Za povšimnutí stojí i článek číslo 61, který ustavoval volenou radu 25 baronů, jež měla dohlížet na dodržování práv

⁹ První volený parlament svolal Simon z Montfortu v roce 1265. Vznik parlamentu byl poté finálně dovršen během vlády Eduarda I., jenž svolal v roce 1295 tzv. vzorný (též modelový) parlament, který je považován za první oficiální anglický parlament.

zakotvených v Listině. Velká listina tedy není důležitá pouze pro principy, které z ní vyplývají, ale také jako první stanovila prostředek, prostřednictvím něhož mělo být zajištěno jejich dodržování (Bogdanor, 1995: 4). Tento zásadní článek, zakotvující právo odporu šlechty v případě porušení práv panovníkem, však pochopitelně z pohledu panovníka představoval příliš radikální úpravu, a proto byl z dalších vydání Listiny vypuštěn.

Závěrem této podkapitoly je třeba upozornit na to, že v době vzniku Velké listiny byla Anglie ryze feudálním státem. Ve společnosti existovaly přísně oddělené třídy a baronům, kteří stáli za jejím vznikem, jak jsem již uvedla výše, v žádném případě nešlo o zrušení třídních výsad. Z toho důvodu o Velké listině práv a svobod nelze, minimálně do 17. století, kdy byl jejím ustanovením přisouzen odlišný význam, hovořit jako o deklaraci lidských práv, nýbrž je třeba ji vnímat jako dokument třídního charakteru stvrzující nerovnosti ve společnosti. Svobody přiznané „svobodným mužům“ („liber homini“, „free men“) nelze považovat za demokratické projevy, neboť „liber homini“ byla pouze úzká privilegovaná skupina ve feudální společnosti a s běžným člověkem nemají tato ustanovení nic společného (Painter, 1947: 45). Velká listina, jejíž text vznikl původně jako Články baronů, tedy byla, jak samotný název napovídá baronským manifestem, v němž šlo zejména o urovnání soukromých sporů s panovníkem a baroni v nich sledovali převážně své vlastní zájmy (McKechnie, 1914: 75).

1.4 Zrození mýtu v 17. století

Následující část práce bude věnována osudu Velké listiny práv a svobod v 17. století za vlády Stuartovců. Toto neklidné období anglické historie je zde třeba zmínit z toho důvodu, že bylo pro Velkou listinu klíčové, neboť tehdy nastal nejzásadnější přelom v její interpretaci. Představitelé královské opozice se na ni totiž tehdy velmi často odkazovali při argumentaci v boji proti překračování královských prerogativ, čímž došlo k tomu, že se zrodilo něco, čemu se dnes říká „mýtus Velké listiny“. V souvislosti se vznikem tohoto mýtu bývá nejčastěji zmiňován právník a politik Sir Edward Coke. Ten ve sporu mezi parlamentem a králem interpretoval Velkou listinu jako deklaraci svobod jednotlivce, která jasně stanovuje, že i panovník je podřízen právu.

Jak velmi trefně podotýká Bogdanor (2015: 23), Velká listina je velmi často interpretována ne na základě toho, co v ní skutečně je, ale na základě toho, co se ten, kdo

ji interpretuje, domnívá, že v ní je, nebo by chtěl, aby v ní bylo. Opozice prvních Stuartovců v čele se Sirem Edwardem Cokem v tomto duchu tvrdila, že Velká listina chrání svobody každého Angličana před despotickou mocí panovníka, a tak došlo k výraznému zlomu v interpretaci Listiny, kterým dokument teprve nabyl dnešního významu.

17. století bylo pro Velkou listinu klíčové zejména z toho důvodu, že se poprvé po dlouhé době začala objevovat myšlenka, že existuje nějaké základní právo, které je nadřazeno panovníkovi. Toto pojetí Velké listiny zde bylo již dříve, ale v polovině 15. století se o ní s nástupem Yorků přestalo v tomto ohledu hovořit a ke změně nedošlo ani během vlády Tudorovců (Turner, 2003: 3). Když pak v roce 1603 nastoupil na anglický trůn Jakub I. Stuart, jeho vláda byla téměř absolutistická – zdůrazňoval boží původ své vlády a považoval se díky tomu za osobu stojící nad právem (Kuklík, Seltenreich, 2007: 97). Na obranu proti tomuto uzurpování neomezené moci, přišli whigové a radikálové s tvrzením, že existuje jisté základní právo. Zdůrazňovali přitom, že nejsou revolucionáři, nýbrž konzervativci, kteří se pouze dovolávají principů, jež byly zakotveny již dávno v anglické historii, a za skutečné radikály považovali stuartovské panovníky, neboť to oni byli ti, kdo usilovali o oslabení starobylých základních práv (Bogdanor, 1995: 4). Právě za tímto účelem se dovolávali Velké listiny práv a svobod, která podle nich představovala dokument, jež deklaroval principy, které žádný panovník nemůže porušit a už vůbec ne odvolat. Sir Edward Coke chápal Velkou listinu jako základ britské historické ústavy (“ancient constitution“) (Turner, 2003: 3). Je třeba zdůraznit, že Listina v jeho pojetí pouze stvrzovala práva a svobody, o nichž se domníval, že anglickému lidu náleží již odnepaměti (Blick, 2015: 55).

Ačkoliv v té době nebylo nikomu úplně jasné, co přesně ono základní právo je (Bogdanor 2015: 24), jeho porušení ze strany panovníka bylo považováno za vlastizradu, za niž musí být král svrhnut. V roce 1649 tak House of Commons odsoudila Karla I. Stuarta za porušování základních práv. Idea základního práva přežila i restauraci a v roce 1689 byl ze stejného důvodu svržen i Jakub II.

Spor mezi panovníkem a parlamentem vyvrcholil v roce 1628. Sir Edward Coke byl autorem Prosby o právo (“Petition of Right“), jejíž přijetí si parlament v onom roce vynutil na králi Karlovi I. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších britských ústavních dokumentů, v němž byly formulovány požadavky parlamentu opírající se o „starobylá práva království“ (Kuklík, Seltenreich, 2007: 98) Tento dokument tak v zásadě stvrzoval

práva zakotvená ve Velké listině práv a svobod, která panovník soustavně porušoval. Podstatou petice byl jednak požadavek parlamentního souhlasu se všemi králem uvalovanými daněmi a poplatky a jednak záruka proti uvěznění bez právního důvodu. Karel I. totiž získával finance prostřednictvím tzv. nucených půjček a na ty, kteří na ně odmítli přistoupit, uvaloval trestní sankce.

Lze tedy konstatovat, že 17. století bylo momentem, kdy se na základě rozdílné interpretace stala z historické listiny stvrzující baronské výsady deklarace práv každého svobodného Angličana (Hill, 1997: 211). Velké listině byl přiřknut nový význam a zrodil se tak mýtus, který od té doby hraje v angloamerickém politickém prostředí důležitou roli, jak bude mimo jiné patrné i z poslední kapitoly této práce.

1.5 Velká listina práv a svobod jako platné právo

Jelikož jsem již představila jak ústavní systém Velké Británie, tak historii a podobu Velké listiny práv a svobod, je nyní třeba věnovat se krátce tomu, jaké je současné postavení Velké listiny v rámci ústavního pořádku. Jak jsem již uvedla výše, Velká listina práv a svobod je vedle Petition of Right, Habeas Corpus Act nebo např. Bill of Rights jedním z mnoha historických dokumentů, které se řadí do rámce britské nekodifikované ústavy. Ačkoliv je Velká listina považována za základní kámen britské ústavy a bývá označována za vůbec nejtěsnější přiblížení se k neodvolatelnému základnímu zákonu, kterého kdy Anglie dosáhla (Pollock, Maitland, 1996: 173), je v dnešní době její skutečný právní význam marginální. Velká listina sice nadále zůstává součástí platného práva, ale v knize zákonů (“statute book“) jsou dnes ponechána pouze tři její ustanovení. Většina jejích ustanovení totiž byla postupně parlamentem rušena v období mezi lety 1828 a 1969 v rámci snah o zpřehlednění a pročištění ústavních norem. K nejrozsáhlejšímu rušení jejích ustanovení došlo v roce 1863, kdy bylo za obsolentní a tudíž neplatné prohlášeno 17 jejích článků. V současnosti jsou tedy součástí platného práva pouze 3 články Listiny z roku 1297. Jedná se o článek 1, který zaručuje svobodu církve, článek 9 vztahující se ke svobodám města Londýna a článek 29, který vznikl sloučením ustanovení 39 a 40 původní Listiny z roku 1215. Jedná se o proslulou větu, která zní:

“No freeman shall be taken or imprisoned, or disseised of his freehold, or liberties, or free customs, or be outlawed, or exiled, or any other wise destroyed; nor will we not pass upon him, nor condemn him, but by lawful judgment of his peers, or by the law of the land. We will sell to no man, we will not deny or defer to any man either justice or right.”¹⁰

Ačkoliv se feudální označení „freeman“ může v platném právu v dnešní době jevit jako poněkud zvláštní a nepochopitelné, je třeba poznamenat, že díky Interpretačnímu zákonu (Interpretation Act) z roku 1978 se toto ustanovení vztahuje také na ženy a díky Zákonu o lidských právech (Human Rights Act) z roku 1998, který stanoví nutnost interpretovat veškeré platné právo tak, aby bylo v souladu s lidskými právy, se vztahuje na všechny bez rozdílu.

¹⁰ Magna Carta (1297). In: Legislation.gov.uk [online]. [cit. 7.5.2017] Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9>.

2. Diskuze nad významem Velké listiny práv a svobod

Jak řekl Erwin Griswold, Velká listina není primárně důležitá pro to, čím je, ale pro to, co se z ní udělalo.¹¹ Z toho důvodu je v jejím případě neobyčejně důležité zabývat se nejen jejím skutečným obsahem, ale především tím, jak je vnímána. Ačkoliv, jak jsem uvedla výše, k nejzásadnějšímu zlomu v interpretaci Velké listiny došlo v 17. století, a dá se proto předpokládat, že právě tento nově jí přiřčený význam mají autoři podobných citátů většinou na mysli, domnívám se, že je neméně důležité všimnout si toho, jak se o ní vyjadřují současní autoři, neboť i oni mohou svými názory dále formovat mýtus Velké listiny práv a svobod.

Diskuze nad významem středověkého dokumentu Velké listiny práv a svobod se vede prakticky nepřetržitě. Intenzita příspěvků k této problematice ale pravidelně narůstá v souvislosti s výročími jejího vzniku. Nejzásadnější diskuze proto pochopitelně probíhala v roce 2015, kdy Velká listina práv a svobod oslavovala 800 let od svého zpečetění na louce v Runnymede. Do této diskuze se zapojila široká škála významných osobností nejen v Británii, ale také ve Spojených státech a zemích Commonwealthu. Podstatná část jejich příspěvků se týká historie Velké listiny práv a svobod - snaží se osvětlit pozadí jejího vzniku apod., ale najde se i mnoho autorů, kteří v souvislosti s problematikou Velké listiny upozorňují na jisté aktuální problémy. Témat, která tito autoři s Velkou listinou spojují, je řada a v některých případech se zdá, že se spíše snaží těžit z jejího proslulého jména, než že by skutečně hovořili o něčem, co s ní souvisí. Nejdůležitější témata, se kterými bývá Velká listina práv a svobod spojována, jsou bezpochyby otázka lidských práv a jejich ochrany a koncept vlády práva, který s lidskými právy v mnohém souvisí. A jelikož byla Velká listina, jak jsem vysvětlila v předchozí kapitole, minimálně od 17. století považována za jakési základní nadřazené právo, bývá v souvislosti s ní také velmi často diskutována možnost psané ústavy pro Spojené království.

Není proto divu, že jedním z hlavních témat, v souvislosti s nímž byla Velká listina nejčastěji spojována, je kontroverzní Zákon o lidských právech (Human Rights Act), který v roce 1998 prosadila labouristická vláda. V tomto tématu, jak se zdá, se spojují všechny tři hlavní aspekty přisuzované Velké listině - vláda práva, lidská práva i psaná

¹¹ Magna Carta Quotations. [cit. 15.4.2017] Dostupné z: <http://magnacarta800th.com/schools/downloads-and-resources/magna-carta-quotations/>.

ústava. Základním pojítkem mezi těmito dvěma dokumenty, které od sebe dělí téměř 800 let, je samotný účel, pro který vznikly. Smyslem obou dokumentů je totiž chránit práva jednotlivce před zásahy státní moci.

Spojivosti mezi Zákonem o lidských právech a Velkou listinou se v rámci proběhlé diskuze věnoval zejména přední britský ústavní expert Vernon Bogdanor. Bogdanor se ve svých dílech Velké listině věnuje na mnoha místech. Co podle něj tento dokument znamená, vyjádřil například ve svém díle *The Monarchy and the Constitution*, kde Velkou listinu označuje za počátek myšlenky konstituční monarchie. Význam Velké listiny spatřuje Bogdanor zejména ve dvou zásadách, které z ní vyplývají. První z těchto dvou zásad je, že podřizuje panovníka právu a činí ho odpovědným. Druhým principem je, že práva jednotlivců mají přednost před osobními přáními panovníka (Bogdanor, 1995: 3). Když byl ale Bogdanor v roce 2006 požádán, aby pronesl při příležitosti výročí Velké listiny přednášku, byla podstatná její část věnována problematice Zákona o lidských právech.

Ačkoliv je, jak jsem uvedla v předchozí kapitole, britský ústavní systém založen na principu suverenity parlamentu, což znamená, že parlament může přijmout jakýkoliv zákon prostou většinou a žádná instituce nemůže takto přijatý zákon prohlásit za neplatný, vedou se poměrně často diskuze o tom, zda přece jen neexistuje nějaké základní právo, které by toto pravidlo prolamovalo. Problémem základního práva v Británii se v jedné ze svých přednášek zabýval i Anthony Clarke. Ten postupně rozebírá jednotlivé adepty na pozici základního práva v britském ústavním systému. Mezi nimi zmiňuje mimo jiné právě Zákon o lidských právech a Velkou listinu práv a svobod. Ačkoliv Clarke posléze dospívá k závěru, že ani tyto dva zákony roli základního práva v systému nehrají (Clarke, 2008), pouhý fakt, že se o nich takto uvažuje, je dalším významným rysem, který oba dokumenty spojuje. Tato paralela ale není tím jediným, co vede autory k tomu, aby o Velké listině hovořili v souvislosti se Zákonem o lidských právech.

Dalších podobných vlastností Velké listiny práv a svobod a Zákona o lidských právech si všímá například Francesca Klugová (2015) ve svém díle *A Magna Carta for All Humanity: Homing in on Human Rights*. Ta hovoří o paradoxní situaci, kdy ty samé vlastnosti, pro které historický dokument Velké listiny přežil po osm staletí a je dnes oslavován, jsou u současných právních dokumentů leckdy vnímány jako nežádoucí a potenciálně nebezpečné. Vedle oslabování principu suverenity parlamentu, kterého si všímají autoři nejčastěji, uvádí Klugová ještě dva další charakteristické rysy. Jednou

z vlastností, pro které je Zákon o lidských právech kritizován, je jeho obecnost. Podle jeho kritiků jsou v něm práva vyjádřena natolik vágně, že se při jejich aplikaci dá snadno odchýlit od původního záměru zákonodárce. Dalším rysem, který Konzervativní strana kritizuje na Zákoně o lidských právech je jeho univerzální aplikace. Podle Klugové (2015, 10) jsou to ale právě tyto dvě vlastnosti, které zachránily Velkou listinu před tím, aby se stala bezvýznamnou pro nadcházející staletí.

Podobný názor zastává i Shami Chakrabartiová, která si stejně jako Klugová všímá paralely mezi Velkou listinou a Zákonem o lidských právech. Podle Chakrabartiové může být právě Zákon o lidských právech v jistém smyslu vnímán jako moderní Velká listina. Uvádí, že má-li být hlavním poučením z Velké listiny princip, že žádná vláda není absolutní, Zákon o lidských právech právě na tento odkaz navazuje a ctí tuto myšlenku, jelikož vytváří tlak na „stále více autoritářskou exekutivu“. Pokud dojde ke zrušení tohoto zákona, zhroutí se podle ní celý „vzácný dům práv, který jsme společně vytvořili“ (Chakrabarti).

Z uvedeného vyplývá, že jsou jak Velká listina práv a svobod, tak Zákon o lidských právech v současném diskurzu velice silně provázané, a proto nemohu hovořit o moderním postavení Velké listiny, aniž bych blíže vysvětlila, v čem Zákon o lidských právech spočívá. Je proto nezbytné v následující podkapitole přiblížit, jaké změny Zákon o lidských právech do fungování britského právního systému přinesl a proč je tolik kontroverzní. Budu při tom vycházet právě z díla Vernona Bogdanora, neboť se touto otázkou zabýval snad vůbec nejdůkladněji a navíc ho považuji za největší autoritu v oblasti britského ústavního práva.

2.1 Zákon o lidských právech (*Human Rights Act*)

Účelem Zákona o lidských právech bylo začlenit do práva Spojeného království práva a svobody zaručené Evropskou úmluvou o lidských právech z roku 1953. Důvodem, proč je tento zákon tak problematický, je fakt, že díky němu dochází ke střetu dvou základních principů britského ústavního systému, a sice vlády práva a suverenity parlamentu. Ačkoliv podle Bogdanora (2015: 28) by Diceymu, který se těmto principům důkladně věnoval ve své práci *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, která je považována za součást britské ústavy, asi nikdy nepřipadalo vůbec možné, že tyto principy mohou kolidovat, v současnosti se ukazuje, že opak je pravdou. Je to způsobeno

tím, že ve 21. století je princip vlády práva chápán poněkud odlišně, než tomu bylo ve století 19., kdy o něm psal Dicey. V dnešní době má totiž princip vlády práva mnohem širší význam. Často bývá vykládán i jako uznání základních lidských práv, která by měla být zaručena každou liberální společností (Bogdanor, 2006: 2). Chápeme-li tedy koncept vlády práva v tomto smyslu, může pochopitelně dojít ke konfliktu mezi ním a suverenitou parlamentu.

Zákon o lidských právech zásadně mění chápání práv. Před jeho přijetím byla ve Spojeném království práva pojímána jako zbytková („residual“) (Bogdanor, 2015: 31). Tedy vycházelo se z toho, že co není zákonem zakázáno, je dovoleno. Ale Zákon o lidských právech do tohoto vnímání zasahuje, neboť stanovuje seznam pozitivních principů založených na Evropské úmluvě o lidských právech, která určují lidská práva v Británii. Soudci proto dnes musí interpretovat legislativu ve světle tohoto nadřazeného zákona.

Podle Bogdanora (2006: 11) by se Dicey, který byl vždy hrdý na to, že Britové nemají žádnou listinu práv, zhrozil. Britské ústavní principy vždy vycházely z vyvozování jistých obecných principů z konkrétních rozhodnutí soudů (Dicey, 1982: 117). Nyní ale lidská práva nevycházejí z rozhodnutí soudu, nýbrž z principů zakotvených v Evropské úmluvě o lidských právech a soudy musí případy posuzovat v jejím světle. Historicky totiž spočívalo specifikum britského ústavního systému, označované jako doktrína suverenity parlamentu, v tom, že není zákona, který by parlament nemohl změnit, a k jakékoli změně navíc vždy postačovala prostá většina. Nebylo zde žádného práva, které by se dalo označit jako ústavní v tom smyslu, že by mělo vyšší právní sílu nebo by existoval nějaký jiný proces přijímání takového práva. Navíc ve Spojeném království neexistuje žádná instituce, která by mohla prohlásit zákon schválený parlamentem za neplatný na základě toho, že by odporoval nějaké vyšší „ústavní“ normě.

Zákon o lidských právech samozřejmě po formální stránce suverenitu parlamentu zachovává. Soudci stále nemohou zrušit zákon parlamentu pro jeho nesoulad s Evropskou úmluvou o lidských právech. V praxi to tedy funguje tak, že soudci vydají deklaraci o tom, že daný zákon odporuje lidským právům obsaženým v Evropské úmluvě („declaration of incompatibility“). Toto prohlášení však nemá žádnou právní sílu a je na parlamentu, aby legislativu, která není v souladu s lidskými právy, změnil nebo zrušil. Soudy tedy nemohou prohlásit zákon za neplatný, jako je tomu např. v USA, kde Nejvyšší

soud může zrušit zákon pro jeho nesoulad s Ústavou. Zákon o lidských právech lze tudíž chápat tak, že vytváří jakýsi kompromis mezi dvěma základními principy – vládou práva a suverenitou parlamentu.

Tento kompromis v sobě ale skýtá mnohá úskalí. Je totiž založen na tom, že předpokládá základní konsensus v oblasti lidských práv mezi soudci a vládou na jedné straně a parlamentem a lidem na straně druhé (Bogdanor, 2006: 13). Tento konsensus však ve skutečnosti velmi často neexistuje, a to zejména v případě práv nepopulárních minorit jako jsou žadatelé o azyl nebo lidé podezřelí z terorismu. V boji proti terorismu je totiž často zapotřebí sáhnout k použití nových metod, které v některých případech mohou zasáhnout do lidských práv. Soudci na to reagují tím, že zdůrazňují, že by se za žádných okolností nemělo slevit z tradičních principů. Principy jako *habeas corpus* nebo presumpce nevinny podle nich musí zůstat zachovány v každém případě, ať se týkají kohokoliv. Jak zmiňuje Bogdanor (2015: 33), někteří soudci jdou v obraně své pozice dokonce ještě dále. Podle nich by přirozeným důsledkem Zákona o lidských právech mělo být oslabení principu suverenity parlamentu. Tito soudci totiž tvrdí, že suverenita parlamentu je pouhým soudním konstruktem, výtvorem common law, a pokud ho tedy mohly soudy vytvořit, mohou ho stejně tak nyní i zrušit.¹² Konflikt mezi suverenitou parlamentu a vládou práva, pokud se nevyřeší, může vyústit v ústavní krizi.

Ukazuje se, že řešení, které Zákon o lidských právech přinesl, je velmi chatrné. Problém nastane v okamžiku, kdy parlament odmítne změnit zákon poté, co soud vydá prohlášení o neslučitelnosti. Je otázka, zda se tedy v budoucnosti nestane to, že prohlášení o neslučitelnosti bude mít stejný právní efekt jako zrušení zákona. Každopádně kompromis zakotvený v Zákoně o lidských právech ve své dnešní podobě dlouho nepřežije. V každém případě se moc postupem času nachýlí na jednu nebo druhou stranu.

Ačkoliv ústavní změna, kterou Zákon o lidských právech přinesl, byla opravdu zásadní, nebyla dostatečně zaznamenána veřejností. To je způsobeno zejména tím, že je britská ústava nepsaná. Kdyby v Británii byla psaná ústava, musel by být Zákon o lidských právech schválen v nějakém zvláštním legislativním procesu, a tak by o něm na veřejnosti vyvstala nějaká diskuze. Takto byl tento podstatný zákon přijat prakticky bez povšimnutí většiny společnosti. Přijetí Zákona o lidských právech z roku 1998 ale znamená významný zlom pro utváření jistého základního práva, neboť Úmluvu povyšuje

¹² Lord Steyn, Jackson and others v Attorney General: HL 13 Oct 2005, [cit. 20.1.2017] Dostupné z: <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldjudgmt/jd051013/jack.pdf>.

na jakési základní právo země. Podle Bogdanora tak již britská ústava není historická, nýbrž začíná být něčím úmyslně vytvořeným a plánovaným (Bogdanor, 2015: 36). Postupnými kroky tedy dochází k přetváření nepsané ústavy ve psanou. Zároveň se také stále více prosazuje dělba moci. Zatímco dlouho dobu díky konceptu suverenity parlamentu ležela moc převážně u parlamentu, postupně se rozděluje i mezi vládu a soudy. Dělení moci současně probíhá i na vertikální ose, neboť se prostřednictvím devoluce z národní úrovně rozděluje i mezi jednotlivé země Spojeného království.

2.2 Velká listina v kontextu diskuze o psané ústavě pro Velkou Británii

Možnost psané ústavy pro Velkou Británii je v posledních několik letech ožehavým tématem, o kterém se vedou časté spory. V souvislosti s touto problematikou je třeba zmínit další významnou postavu britského ústavního práva, kterou je Robert Blackburn. Blackburn se dlouhodobě zabývá otázkou, zda by Spojené království mělo mít psanou ústavu. A jelikož je Velká listina podle Blackburna (2015: 1) nejznámějším anglickým ústavním dokumentem, hovoří o potenciální psané ústavě pro Velkou Británii jako o „nové Velké listině“. Blackburn byl hlavním představitelem skupiny akademiků z King's College London, která byla oslovena, aby pro výbor pro politickou a ústavní reformu House of Commons, jenž se touto problematikou zabýval ve volebním období 2010-2015, zmapovala cestu k možné budoucí ústavě, zvážila její klady a zápory a navrhla postup jejího přijímání. Blackburn navrhl tři možná schémata pro novou ústavu lišící se mezi sebou zejména důsledností možné reformy. Podle Blackburna by se mohlo jednat o jakási stadia na cestě k psané ústavě (House of Commons, Political and Constitutional Reform Committee, 2014). Podle materiálů vypracovaných zmíněným výborem bylo jejich hlavním cílem v době blížících se oslav 800. výročí Velké listiny otevřít diskusi nad tím, zda Spojené království potřebuje novou Velkou listinu pro 21. a další století (House of Commons, Political and Constitutional Reform Committee, 2014). Podle Blackburna by sice během procesu kodifikace mohlo dojít ke ztrátě kouzla současné ústavy, vytvoření psané ústavy by však podle něj bylo pozitivní hlavně v tom ohledu, že by vytvořilo užší pouto mezi vládou a lidem. Pravidla, na jejichž základě fungují jednotlivé instituce, by se stala přístupnější a srozumitelnější pro veřejnost (Blackburn, 2015: 3).

3. Využití Velké listiny práv a svobod jako symbolu v politické rétorice

Důležitým aspektem analýzy vlivu Velké listiny práv a svobod je rovněž skutečnost, že se jedná i o výrazný politický symbol, a proto je nezbytné věnovat se též otázce, do jaké míry a v jakém kontextu se odkazy na Listinu objevují (či objevovaly) v politických proklamacích. Ačkoliv je Velká listina středověký dokument starý již více než 800 let, je nebývale často zmiňována v politických proslovech předních představitelů Velké Británie. Je jedním z mýtů a kulturních symbolů, které hrají ústřední roli především v proslovech o národu a národní identitě.

Cílem následující analýzy však není zmapovat všechny historické případy, kdy se politici ve svých projevech o Velké listině zmínili. Jako vhodnější přístup se mi jeví zaměřit se pouze na ty osobnosti, na kterých lze problematiku nejlépe sledovat, a snažit se hlouběji prozkoumat jejich pojetí symbolu Velké listiny. Ve své práci se navíc budu zabývat pouze využíváním tohoto symbolu na úrovni premiérů, jakožto čelních představitelů Velké Británie. Důvodem tohoto zúžení výběru je skutečnost, že premiéři mají zásadní vliv na utváření veřejného mínění. Dalším důležitým faktorem, který jsem zohlednila při výběru konkrétních politiků, byla i jejich stranická příslušnost, abych na základě analýzy jejich přístupu k Velké listině práv a svobod mohla ověřit tezi, že Velkou listinu k podpoře svých zájmů mohou využívat politici nehledě na to, ke které z politických stran patří, a v případě odlišností mohla porovnat, jak se uchopení tohoto symbolu proměňuje v závislosti na stranické příslušnosti řečníka. Na základě těchto kritérií jsem pro svou práci zvolila celkem čtyři postavy, které v uplynulých několika desetiletích stanuly v čele britských vlád.

Nejprve na příkladu Winstona Churchilla a Margaret Thatcherové v první podkapitole nastíním, jak se o Velké listině zmiňovali politici v minulém století. Tyto dvě osobnosti jsem zvolila z toho důvodu, že se, podle mého názoru, jedná o jedny z nejdůležitějších britských státníků 20. století, a proto považuji za podstatné se jim zde věnovat. Přehlédnout však nelze ani skutečnost, že se u obou dvou setkáváme s využitím odkazu Velké listiny práv a svobod v jejich zřejmě vůbec nejvýznamnějších projevech.

V samostatné podkapitole se potom budu podrobněji věnovat expremiérovi Gordonu Brownovi a Davidu Cameronovi. Důvod, proč jsem se rozhodla důkladněji zabývat zrovna těmito dvěma politiky, je jednak ten, že jsou nejaktuálnější a nejlépe tak

poslouží k ilustraci toho, jakým způsobem se motiv Velké listiny využívá v současné politické rétorice, a jednak to byli právě oni, kteří začali využívat odkazu Velké listiny ve svých proslovech natolik často, aby bylo možné jejich přístup k ní podrobit analýze. Do té doby se s využíváním odkazu Velké listiny předními britskými politiky můžeme setkat jen sporadicky. Právě tyto dva premiéři začali motiv Velké listiny nezvykle často. To je způsobeno zejména probíhající krizí britské národní identity, potřebě ji znovu vymezit a co nejvíce posílit.

3.1 Britští politici ve 20. století

Ve 20. století se s využíváním odkazu Velké listiny práv a svobod v politických projevech nesetkáme příliš často. O to zajímavější ale je, že k němu dochází zrovna ve dvou proslovech, o nichž se domnívám, že měli zásadní vliv na vývoj vztahů Velké Británie k okolnímu světu. V obou případech k odkazování na Velkou listinu dochází v momentě, kdy bylo třeba se jistým způsobem vymezit vůči zbytku světa a redefinovat postavení Británie v mezinárodním systému.

Prvním z těchto momentů byla Druhá světová válka a události, které po ní následovaly. V literatuře týkající se Velké listiny bývá poměrně často citován Sir Winston Churchill, jenž tento dokument považoval za základ svobod, které, jakožto britský premiér během Druhé světové války, tedy doby jejich největšího ohrožení, chránil. Jeho názor na Velkou listinu nevyplývá pouze z jeho projevů, jako je tomu v případě ostatních politiků, ale můžeme jej vyčíst i z jednoho z jeho historických děl, a sice z knihy *A History of the English-Speaking Peoples*. V ní se Winston Churchill o Velké listině vyjadřuje jako o nadřazeném právu ("supreme law"), které stojí nad panovníkem a ani ten ho nemůže porušit (Churchill, 1956: 256).¹³ Později o Velké listině hovoří právě po Druhé světové válce, kdy již jako představitel opozice, pronesl dne 5. března 1946 na univerzitě

¹³ V souvislosti s Churchillovým vztahem k Velké listině je třeba zmínit i fakt, že jeho vláda prosazovala plán darovat jednu z celkem čtyř kopií tohoto historického dokumentu (tzv. Lincolnovu kopii) Spojeným státům, což velmi dobře vystihuje to, jakou důležitost historické listině i tehdejší představitelé přisuzovali. Nápad na darování kopie pochází již z léta roku 1939, ale snahy zesílily v březnu roku 1941. Impulzem tehdy bylo schválení Lease-Lend Act americkým Kongresem. Tímto zákonem totiž byla poskytnuta materiální podpora britskému válečnému úsilí. Od tohoto gesta se očekávalo zejména to, že povede ke zvýšení podpory ze strany USA. Vláda totiž doufala, že připomenutí společných historických kořenů Britů a Američanů nakloní veřejné mínění v USA k prosazování toho, aby USA vstoupily do války (Lock). Následně však z realizace plánu sešlo, jelikož Lincolnova kopie Velké listiny nebyla majetkem britské vlády, ale patřila Lincolnově katedrále, a nebylo proto snadné zařídit její darování (Brown, 2015).

v americkém Fultonu svůj vůbec neznámější projev. Tento proslov se zapsal do dějin zejména díky tomu, že se jeho prostřednictvím do povědomí širší veřejnosti dostal pojem „železná opona“ a některými autory je navíc právě tato řeč označována za počátek Studené války.¹⁴

V tomto proslovu o rozdělené Evropě Winston Churchill vedle Listiny práv, *habeas corpus* nebo porotního soudu jmenuje právě Velkou listinu jako jeden z významných momentů historické cesty ke svobodě a lidským právům, které podle něj našly své nejnámější vyjádření v Deklaraci nezávislosti (Churchill, 1946). Tyto zásady jsou podle Churchillových slov společným dědictvím anglosaského světa a vyzývá k tomu, aby je anglicky mluvící země nikdy nepřestaly hlásat. V tomto projevu tedy Churchill pokračuje ve vyzdvihování potřeby jednoty a spolupráce mezi Spojeným královstvím a Spojenými státy, kterým se vyznačovala i jeho politika v době válečné, a právě k tomu účelu mu zde souží Velká listina práv a svobod. Jejího odkazu využívá k tomu, aby zdůraznil fakt, že ideová východiska Deklarace nezávislosti, jakožto jednoho ze stěžejních dokumentů americké ústavní historie, mají svůj původ v anglických dokumentech.

S dalším využitím symbolu Velké listiny v podobně významném proslovu jako byl ten Churchillův se setkáváme až v 80. letech, kdy se o ní zmínila Margaret Thatcherová. Představitelka Konzervativní strany a premiérka Spojeného království v letech 1979-1990 využila odkazu Velké listiny práv a svobod za dobu svého působení ve funkci ve své řeči sice pouze jedinkrát, ale za to ve velmi důležitém projevu. Bylo to v roce 1988, kdy se Thatcherová o Velké listině zmínila ve svém proslovu z 20. září na College of Europe v belgických Bruggách. Na rozdíl od Churchilla, který Velkou listinu využívá jako moment, kterým demonstruje jednotu mezi Spojeným královstvím a Spojenými státy, Thatcherová o ní hovoří podobným způsobem, ale místo vztahu k USA hovoří o vztahu k Evropě. Její bruggský proslov se totiž týkal právě vztahu Velké Británie a Evropy, potažmo Evropského společenství, a bývá označován za základní text euroskepticismu, jelikož její představa Evropského Společenství spočívala na dobrovolné spolupráci mezi suverénními státy (Thatcher, 1988).

Zmínka o Velké listině se objevuje hned v první části tohoto projevu, když Thatcherová hovoří o vztahu Velké Británie k Evropě, který se snaží uvést na pravou

¹⁴ např. RAHE, Paul A. The Beginning of the Cold War, in: MULLER, James W. Churchill's "Iron Curtain" Speech Fifty Years Later, Columbia: University of Missouri Press, 1999. ISBN 0826261221.

míru. Zdůrazňuje, že Evropa není výtvořem Římských dohod, nýbrž jednota mezi evropskými státy existuje přirozeně a sahá do dávné historie. Thatcherová podotýká, že Britové jsou dědici odkazu evropské kultury stejně tak jako každý jiný evropský národ a následně na několika příkladech demonstruje vazby Británie ke zbytku Evropy. Připomíná, že Británie byla součástí Římské říše, předci dnešních Britů přišli z kontinentu apod. Velkou listinu práv a svobod zmiňuje v okamžiku, když se snaží poukázat na velké historické úspěchy Británie. Za jeden z takových úspěchů považuje způsob, kterým se od Velké listiny v roce 1215 vyvinuly v Anglii zastupitelské orgány. Velkou listinu tak vnímá jako počátek dlouhé cesty k parlamentu, jako instituci, která chrání svobodu (“bastion of freedom“).¹⁵

Na rozdíl od současných politiků, kteří, jak bude patrné z následující podkapitoly, obvykle mají tendenci připomínat Velkou listinu a podobné anglické historické úspěchy za účelem toho, aby zdůraznili svou výjimečnost či dokonce nadřazenost a prezentovali Británii jako kolébku svobody, které ostatní národy jistým způsobem vděčí za demokracii, Churchill i Thatcherová k ní přistupují opačně a využívají jí jako něčeho, na základě čeho dokládají společnou historii Británie a dalších zemí – jako jakéhosi pojítka mezi nimi. Z uvedených příkladů je ale velmi dobře patrné, jak univerzálním symbolem Velká listina práv a svobod je, neboť na jejím základě lze dokládat jak společnou historii Británie s USA, tak i s Evropou, jak tomu činí Thatcherová. Ve svém proslovu se totiž snaží zdůraznit, že žádný takový úspěch by nebyl možný bez odkazu evropského politického myšlení, tedy bez Evropy. Dále je z jejího proslovu dobře viditelné, že Margaret Thatcherová, stejně jako i další politici, používá symbolu Velké listiny jakožto prvního milníku na cestě ke svobodě a parlamentarismu a důvodu k národní hrdosti. Zároveň však zdůrazňuje, že úspěchy Británie jsou do jisté míry i zásluhou kontinentální Evropy. Thatcherová tvrdí, že Evropa jako celek má společnou národní identitu a za její jediné vyjádření nelze považovat Evropské společenství (Thatcher, 1988).

¹⁵ “*We in Britain are rightly proud of the way in which, since Magna Carta in the year 1215, we have pioneered and developed representative institutions to stand as bastions of freedom.*” (Thatcher, 1988)

3.2 Gordon Brown a David Cameron

S výraznějším využíváním odkazu Velké listiny se setkáváme až v posledních letech a to zejména u dvou bývalých premiérů Spojeného království. Prvním z nich je Gordon Brown, jenž byl labouristickým premiérem mezi 27. červnem 2007 a 11. květnem 2010. Jelikož byla jedním z hlavních cílů jeho vlády ústavní reforma, v rámci níž Brown mimo jiné prosazoval vytvoření psané ústavy, zmiňoval Velkou listinu práv a svobod právě v souvislosti s ní. S těmito zamýšlenými změnami souvisí i prosazování „britskosti“ („Britishness“), které se stalo důležitým tématem po sérii teroristických bombových útoků, ke kterým došlo v Londýně v červenci roku 2005. Stejně jako Brown i následující premiér, David Cameron, umisťuje Velkou listinu do svého příběhu britské historie. I on hovoří o „britskosti“ a základních britských hodnotách. Na rozdíl od labouristického premiéra, však Cameron obvykle nepojímá Velkou listinu jako základ svobody, nýbrž jako základ lidských práv. Toto širší pojetí pramení z toho, že David Cameron během své vlády hovořil o Velké listině zejména v souvislosti se Zákonem o lidských právech z roku 1998, jemuž byla věnována kapitola v předchozí části práce.

3.2.1 Britishness („britskost“) a prosazování britských hodnot

Tématem se Velká listina stává zejména v souvislosti s diskuzí nad otázkou „britskosti“, v rámci níž šlo především o vymezení britské národní identity. Politici i akademici se snažili definovat, co to znamená být Britem, jaký je vztah Británie k Evropě a co Brity odlišuje od zbytku světa. Byla zde proto snaha najít nějaký integrující prvek v etnicky i nábožensky roztržštěné britské společnosti, tedy hodnoty, které mohou sdílet všichni bez ohledu na své politické názory, etnikum či náboženské vyznání. Vedle problematiky integrace přistěhovalců je dalším důvodem, proč bylo třeba redefinovat „britskost“, i fakt, že jednotlivé národy Spojeného království se stále více cítí být identifikovány prostřednictvím svých regionálních identit, než skrze svou britskou národní identitu. Z těchto důvodů stále sílí snahy prosazovat „britskost“ a posílit tak Unii.

O tomto tématu přednášel v únoru roku 2007 Gordon Brown na Semináři o „britskosti“. V té době Brown ještě nebyl premiérem, ale zastával ve vládě Tonyho Blaira funkci ministra financí. Tento jeho proslov navazuje na řeč, kterou pronesl na novoroční konferenci Fabiánské společnosti o rok dříve. Oba dva Brownovy proslovy se týkají zejména britské identity a britských hodnot. Ve své řeči k Fabiánské společnosti

sice Brown ještě výslovně nezmiňuje slova „Velká listina“, ale již zde hovoří o pomyslné zlaté niti, která v jeho pojetí představuje svobodu. O Velké listině se nepřímo zmiňuje v momentě, když hovoří o tom, že tato zlatá nit podle něj začíná roku 1215 na louce v Runnymede (Brown, 2006). V proslovu z roku 2007 Brown zdůrazňuje, že Velká Británie je stát skládající se z mnoha národností, a proto zde není jednotícím prvkem rasa nebo etnicita, ale jsou jím spíše sdílené hodnoty, které se odrážejí ve společných institucích. Za ústřední britské hodnoty Brown označuje svobodu, spravedlnost a zodpovědnost (Brown, 2007a). Za klíčovou považuje zejména první z nich, na které je celá Británie založena a leží podle něj v samotném srdci společné identity britského národa. Svobodu Brown i v tomto proslovu přirovnává k metaforické zlaté niti, která se táhne skrze britskou historii, a Velká listina práv a svobod je v Brownově pojetí mytizována jako samotný základ této nejzásadnější hodnoty. Metaforická zlatá nit se podle něj historií táhne od toho dávného dne v Runnymede v roce 1215. Tento den byl podle něj zásadní z toho důvodu, že byla Velkou listinou práv a svobod poprvé zpochybněna svévolná moc. Následně jmenuje i další důležité okamžiky, kterými se svoboda táhne, jako například Bill of Rights z roku 1689. Používá tedy textilní metaforu, když o svobodě hovoří jako o zlaté niti a jako její začátek – jakýsi uzel, který celou tuto nit ukotvuje (Atkins, 2015: 6) - chápe právě Velkou listinu práv a svobod. Je zjevné, že Brown se prostřednictvím svých projevů snaží v publiku vyvolat dojem, že Britové jsou výjimečný národ. Podle Atkinsové (2015: 7) se Brown mýtem o vrozené britské nadřazenosti snaží zamaskovat nepříjemný fakt, že role Velké Británie ve světě po roce 1945, kdy přestala být imperiální mocností, rapidně klesla.

V projevu na Westminsterské univerzitě z 27. října roku 2007, který Brown pronesl již jako premiér, rozvádí své pojetí svobody. V tomto projevu pojednávajícím o, dle jeho slov, nejzásadnější hodnotě, zmínil Velkou listinu dokonce ve třech momentech. Hned na začátku projevu Brown uvádí, že chce prozkoumat, „jak společně můžeme psát novou kapitolu v příběhu svobody naší země“ (Brown, 2007b). Tím zjevně naráží na záměr své vlády provést ústavní reformu. Atkinsová podotýká, že Brown v tomto případě využívá Velké listiny k tomu, aby návrhy labouristů na ústavní reformu ospravedlnil tím, že je vykresluje jako poslední stupeň pokračujícího evolučního procesu, jako přímé následníky Velké listiny (Atkins, 2015: 5). Brown v tomto proslovu opět hovoří o Velké listině jako o okamžiku, kdy se zrodila svoboda. Od doby Velké listiny

zde podle něj byla britská tradice svobody, kterou, jak připomíná, jeden spisovatel nazval britským darem světa.

Stejně jako Gordon Brown, i David Cameron hovoří o Velké listině velmi často v souvislosti s hodnotami, na kterých je Velká Británie založena. V roce 2014 v reakci na tzv. Operaci Trojský kůň¹⁶, která znovu rozvířila debatu o tom, co jsou britské hodnoty, vystoupil, coby tehdejší premiér, David Cameron s programem, podle kterého by se měli všichni žáci základních škol učit o Velké listině práv a svobod.¹⁷ To by podle něj vedlo k podpoření britských hodnot, jež by zabránilo nárůstu extremismu. Z toho důvodu je třeba tyto hodnoty aktivně prosazovat. Lidé by podle něj měli být pyšní na to, že jsou Brity. Mezi ústřední britské hodnoty řadí Cameron svobodu, zodpovědnost, toleranci a vládu práva. Tyto hodnoty jsou dle jeho názoru stejně britské jako britská vlajka nebo „fish and chips“ (Cameron, 2014a). Ačkoliv Cameron uznává, že tyto hodnoty dnes mohou být stejně podstatné i pro lidi jinde na světě, odlišnost Británie spatřuje v tom, že právě zde mají tyto principy dlouhou tradici a jsou zakořeněny hluboko v parlamentní demokracii.

Hodnoty, které Cameron prosazuje, mají podle něj především dvě základní role. První z těchto rolí je role ekonomická. Cameron vidí v těchto hodnotách hlavní důvod britské prosperity. Druhá role je podle něj role společenská, neboť tyto hodnoty mají zásadní význam pro sjednocování země. Proto je velmi důležité je prosazovat. Cameron ve svém článku připomíná, že přesně za rok bude 800. výročí Velké listiny, a tvrdí, že chce tuto událost využít jako příležitost k tomu, aby se o tomto dokumentu dozvědělo každé dítě. Velká listina je podle něj velmi významný dokument britské historie, jehož hlavní přínos spatřuje v tom, že jeho zpečetěním král Jan uznal své poddané coby občane a poprvé v historii jim přiznal práva a ochranu (Cameron, 2014a). Principy, které Velká listina zakotvuje, jsou klíčové v tom smyslu, že podle něj vydláždily cestu k demokracii, rovnosti a respektu a zákonům, které dělají z Británie Británii a v současnosti podle něj tyto principy „září stejně jasně jako vždy předtím“.

¹⁶ Jednalo se o islamizaci šesti státních škol v Birminghamu.

¹⁷ Poněkud úsměvně ale v souvislosti s tímto Cameronovým programem působí jeho účast v show Davida Lettermana v září roku 2012. Tehdy se ho moderátor pořadu dotazoval na jisté vědomostní otázky týkající se Británie. Některé otázky směřovaly právě na Velkou listinu a Cameron nedokázal ani přeložit latinský název „*Magna Carta*“ do angličtiny. Věděl sice, že byla listina podepsána v roce 1215 na ostrově na Temži, ale přeložit název nedovedl.

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že oba politici hovoří o Británii a britských hodnotách, zatímco ve skutečnosti používají k podložení svých tvrzení příklady pouze z anglické historie, jež vydávají za britské. Na tento problém upozorňuje u Brownova pojetí „britskosti“ například Simon Lee, který jej považuje za vůbec nejzásadnější chybu v jeho přístupu (Lee, 2006: 375). Lee si všímá toho, že Brown hovoří o příkladech z anglické historie či využívá citáty, ve kterých různí autoři výslovně zmiňují Anglii, a dává jim nový význam, když slova jako „anglická“ nahrazuje adjektivem „britská“. K tomu dochází jak u Browna, tak i u Camerona právě i v případě Velké listiny. Využívají jí jako něčeho, co podle nich dokládá charakteristickou britskou povahu, ačkoliv se jedná o událost, ke které došlo dávno před vznikem jakékoliv unie mezi Anglií, Walesem, Skotskem a Irskem. Je přinejmenším pozoruhodné, že oba řečníci využívají anglické historie k budování britské národní identity, ačkoliv právě vymezení rozdílu mezi anglickým a britským je jednou ze základních potíží, se kterými by se mělo nové vymezení „britskosti“ vypořádat.

3.2.2 Velká listina a lidská práva

Dalším velmi důležitým momentem, v souvislosti s nímž bývá Velká listina práv a svobod v britské politice velmi často vzpomínána, je diskuze o Evropské úmluvě o lidských právech a především vztahu Evropského soudu pro lidská práva, který tato úmluva ustavila, k soudům britským. Právě tento komplikovaný vztah měl vyřešit labouristický Zákon o lidských právech, o němž pojednávala předchozí kapitola.

Této otázce se důkladně věnovala především Cameronova konzervativní vláda (v letech 2010-2016). Cameronův kabinet se snažil omezit vliv Evropského soudu pro lidská práva na britský právní systém. Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku funguje jako instituce, na kterou se mohou jednotlivci z členských států Rady Evropy obrátit v případě, kdy mají dojem, že jejich stát porušil jejich právo vyjádřené v Evropské úmluvě o lidských právech, a proto bývají tyto pokusy ze strany často interpretovány jako snaha o pošlapání ochrany jednotlivců, jak jsem již psala v předchozí kapitole. Jedním z cílů Cameronovy konzervativní vlády bylo Evropskou úmluvu o lidských právech nahradit Britskou listinou svobod.

Na téma Evropského soudu pro lidská práva vystoupil Cameron v rámci předsednictví Velké Británie Radě Evropy 25. ledna 2012 s projevem, v němž vysvětluje,

proč je potřeba Evropský soud pro lidská práva reformovat. Hned v úvodu svého projevu zdůrazňuje, že lidská práva mají v Británii dlouhou tradici, a právě za tímto účelem zde využívá odkazu Velké listiny práv a svobod. Připomíná, že Velká listina již ve 13. století stanovila zvláštní práva pro občany, včetně práva na svobodu od neoprávněného zadržení. Vedle Velké listiny vyzdvihuje i některé další významné momenty britské historie jako např. Petition of Right nebo Bill of Rights, podobně jako tomu ve svých projevech činí Gordon Brown. Důvodem, proč Cameron připomíná v tomto kontextu Velkou listinu a od 13. století zakořeněnou tradici lidských práv v Anglii, je ten, že nechce, aby kdokoliv nabyt dojmu, že kritizováním Evropského soudu pro lidská práva Británie zpochybňuje roli ochrany lidských práv.

Znovu o Velké listině Cameron hovořil v roce 2013 v tradičním projevu na každoroční konferenci Konzervativní strany. V něm důrazně vyzdvihuje britskou výjimečnost a ohrazuje se proti tomu, jak se o Británii vyjádřil jakýsi ruský úředník – že Británie je malý ostrov, který nikoho nezajímá. Velmi sebevědomým způsobem připomíná, že Británie je zemí, která jako první na světě měla parlament, byla první zemí, která přiznala ženám volební právo a navíc dala světu Velkou listinu („Když chtěli práva, kdo jim dal Velkou listinu?“ (Cameron, 2013)). Velkou listinu zmiňuje i v projevu při stejné příležitosti o rok později. V projevu ke Konzervativní straně z roku 2014 Cameron uvádí jako jeden z hlavních bodů programu strany zrušení („scrapping“) labouristického Zákona o lidských právech. Opět zdůrazňuje výjimečnost Velké Británie, když připomíná, že to ona je zemí, která dala světu Velkou listinu práv a svobod, a jako taková tedy nepotřebuje žádný štrasburský soud, aby ji poučoval o tom, co jsou lidská práva.

Další příležitostí, při které Cameron využil odkazu Velké listiny práv a svobod, byly oslavy osmistého výročí jejího vzniku v červnu 2015. Coby tehdejší úřadující premiér pronášel Cameron na velkolepém ceremoniálu projev, v němž Velkou listinu práv a svobod označuje za dokument, který změnil svět (Cameron, 2015). Podle něj totiž Velká listina práv a svobod inspirovala mnoho generací na celém světě. Dále Cameron vyjmenovává některé události napříč světem (Amerika, Indie, Jihoafrická republika), ve kterých se obhájci lidských práv odvolávali na Velkou listinu. Následně zde znovu naráží na vládní záměr zrušit labouristický Zákon o lidských právech z roku 1998 a nahradit jej novou Britskou listinou práv (British Bill of Rights). Cameron poukazuje na to, že paradoxně v zemi, kde byly principy svobody vymezeny jako první, bývá dobré

jméno lidských práv někdy pošlapáno a znehodnoceno.¹⁸ Nyní podle něj nastal okamžik, kdy je třeba navrátit reputaci lidským právům. V závěru tohoto proslovu říká, že Velká listina je něco, na co by každý člověk v Británii měl být hrdý. Používá personifikaci, když v předposlední větě celé řeči vyzývá k tomu, abychom “udrželi Velkou listinu naživu” (Cameron, 2015) a hovoří tak o ní jako o živé bytosti.

Jak si všímá Atkinsová (2015: 10), Cameron, když hovoří o Velké listině, jakožto základu lidských práv, využívá, na rozdíl od Browna, metafory související s přírodou. Tedy zatímco Brown využívá k popsání historického vývoje svobody metafory niti, jako něčeho vyrobeného člověkem, Cameron vnímá hodnoty spojené s Velkou listinou jako přírodní jev. V Cameronových proslovech se totiž v souvislosti s ní často vyskytují slova jako „zakořenit“ (Cameron, 2015), nebo si klade řečnickou otázku, zda baroni věděli, že „semínko jimi zde zaseté poroste po celém světě“ (Cameron, 2015). Atkinsová se domnívá (2015, 10), že toto jeho pojetí vychází z tradičního konzervativistického organického chápání společnosti, kdežto v případě Gordona Browna naopak využívání symbolu lidskou silou vyrobené niti vychází z příslušnosti k Labouristické straně.

Za využití slavnostního okamžiku oslav výročí k agitaci za své politické cíle sklídl Cameron řadu kritických reakcí.¹⁹ Zřejmě nejčastěji zmiňovaným původcem kritiky mířené na premiéra je Lord Charles Falconer, tehdejší labouristický stínový ministr spravedlnosti. Podle Falconera Cameron tvrdí, že chrání odkaz Velké listiny, ale ve skutečnosti využívá výročí, aby na lidská práva útočil (Snowdon, 2015). Vedle kritiky ze strany opozice se ale najdou i mnohé kritické příspěvky pocházejících od politických komentátorů. Dunt například uvádí, že Cameron je pokrytec, který zradil všechny principy, které v proslovu oslavuje (Dunt, 2015). Část veřejnosti totiž program Konzervativní strany na zrušení Zákona o lidských právech a tedy snížení vlivu Evropské úmluvy o lidských právech, chápala právě jako snahu o oslabení ochrany lidských práv v Británii.

Je třeba upozornit na nebývalou variabilitu, s níž lze s odkazem Velké listiny pracovat. Nejen, že jej mohou k podpoře svých rozličných politických zájmů využívat jak labourističtí, tak i konzervativní politici, ale dokonce při tom leckdy jdou proti

¹⁸ “*But here in Britain, ironically, the place where those ideas were first set out, the good name of ‘human rights’ has sometimes become distorted and devalued.*” (Cameron, 2015)

¹⁹ např. WEAVER, Matthew. *Cameron condemned for ‘using Magna Carta day to push British bill of rights’*. In: TheGuardian.com [online]. [cit. 29.1.2017] Dostupné z: <https://www.theguardian.com/uk-news/2015/jun/15/david-cameron-magna-carta-push-british-bill-of-rights-claim>.

samotnému smyslu tohoto symbolu, jak si lze všimnout na případě Davida Camerona. Podstatou Evropské úmluvy o lidských právech, jejímuž vlivu na rozhodování britských soudů se konzervativci snaží zamezit, je totiž, stejně jako v případě Velké listiny práv a svobod, chránit práva jednotlivce před zásahy vlády. Z toho důvodu lze, podle mého názoru, pokusy o zrušení Zákona o lidských právech ze strany Cameronovy vlády zcela oprávněně chápat právě jako pošlapání dědictví Velké listiny. I přes tento zjevný rozpor se však Cameron nezdráhal smysl Velké listiny obrátit ve svůj prospěch a snažil se využít jejího odkazu za účelem ospravedlnění snahy o zpřetrhání vazeb Spojeného království na mezinárodní systém ochrany lidských práv.

Závěr

Velká listina práv a svobod je historický dokument, který vznikl v roce 1215 během vlády krále Jana z iniciativy Velké koalice baronů, rytířů a některých měst, jejímž cílem bylo především zakonzervovat stávající poměry a ochránit je tak před dalšími zásahy panovníka. Ačkoliv je dnes často označována za „základ svobody“, původně se nejednalo o demokratickou listinu lidských práv a svobod v moderním slova smyslu, ale šlo o dokument ryze třídního charakteru, který většinu svobod v něm zakotvených propůjčoval úzké skupině obyvatelstva nazývané „liber homini“. Přesto je význam Velké listiny nezanedbatelný a to především z toho důvodu, že omezuje práva panovníka a činí tak z něj subjekt práva, a tak zakotvuje jeden ze dvou základních principů britského ústavního systému (Dicey, 1982), kterým je „rule of law“.

Příčinou toho, že se dnes Velká listina těší takové slávě, jsou však až události 17. století, kdy byla Listina znovu objevena královskou opozicí a došlo k výraznému zlomu v její interpretaci. Tehdy se zrodil tzv. mýtus Velké listiny práv a svobod (Jenks, 1904), za jehož vznikem stál zejména právník Sir Edward Coke, podle něhož se Velká listina vztahovala na celý anglický lid, přičemž navíc pouze deklarovala práva a svobody, které anglický lid požíval odnepaměti. Velká listina je od té doby chápána jako základ britské ústavy, který zajišťuje ochranu lidské svobody před královskou tyraníí.

Mezi odborníky se vede neustávající diskuze o významu Velké listiny práv a svobod pro současnost. Často se o ní hovoří v souvislosti s aktuálními tématy, která hýbou britskou společností. Nejzásadnějšími z nich je Zákon o lidských právech z roku 1998 a s ním související možnost psané ústavy pro Velkou Británii. Ačkoliv Velkou listinu dělí od Zákona o lidských právech téměř 800 let, najde se mnoho aspektů, které mají oba dokumenty společné. Paralela mezi nimi spočívá zejména v tom, že účelem obou je ochránit práva jednotlivce před zásahy státní moci.

Hlavním cílem této práce bylo vysvětlit současný význam Velké listiny a ozřejmit důvody toho, proč je její symbol stále častěji využíván v rétorice předních britských politiků. Na základě analýzy několika proslulých čtyř vybraných britských premiérů a komparace způsobu, jímž s tímto symbolem pracují, jsem dospěla k závěru, že zatímco Sir Winston Churchill a Margaret Thatcher využívali Listinu jako něčeho, čím dokládali společné kulturní dědictví a historii Velké Británie se zbytkem světa, současní politici Gordon Brown a David Cameron symbolu naopak využívají k tomu, aby poukázali

na britskou výjimečnost. Ukazuje se, že tématem se Velká listina práv a svobod stává zejména v situacích, kdy je třeba jistým způsobem vymezit britskou identitu, ať už ve vztahu k okolnímu světu, jako tomu bylo v období po druhé světové válce nebo v 80. letech v souvislosti se stále se prohlubující evropskou integrací, nebo směrem dovnitř, jak se tomu děje v současnosti.

V posledních několika letech se s využíváním odkazu Velké listiny na politické scéně setkáváme zejména v proslovech týkajících se britské národní identity a snah o její redefinici. Současný trend v utváření britské identity ze strany politické elity je takový, že je akcentována historická role Británie jako ochránkyně lidských práv. V tom se oba bývalí premiéři, kterými jsem se v této práci zabývala, shodnou. Velkou listinu k tomuto účelu využívají proto, že symbolizuje hodnotu svobody a ochranu lidských práv, již oba zkoumaní politici považují za základní hodnotu, na níž je Velká Británie založena. Nicméně konkrétní obsah ochrany lidských práv si každý z nich představuje jinak. Gordon Brown jakožto labouristický politik prosazoval reformu ústavy a vyzdvihoval roli Zákona o lidských právech, David Cameron naopak proti tomuto labouristickému zákonu poměrně vehementně vystupoval. Ani tyto protichůdné názory jim však nezabránilo využívat Velkou listinu ve svůj prospěch. Je tedy patrné, že se jedná o velmi variabilní symbol, který mohou využívat k prosazování svých zájmů jak představitelé Labouristické strany, tak i konzervativci, a to dokonce k tomu, aby ospravedlnili naprosto protichůdnou agendu. Ačkoliv je tedy současný právní význam Velké listiny marginální a součástí britské ústavy jsou dnes již pouze čtyři ustanovení z původní listiny z roku 1215, její symbolický význam roste a Velká listina se stává stále důležitějším tématem v britském diskurzu.

Tato bakalářská práce představuje pouze stručné přiblížení v britském prostředí probíhající diskuze nad významem Velké listiny práv a svobod. Problematikou, která byla v této práci naprosto opomenuta, neboť v době jejího vzniku ještě neexistovaly dostatečné materiály pro možnou analýzu, a stála by tedy za další výzkum, je využívání odkazu Velké listiny současnou britskou premiérkou Theresou Mayovou, která na svého předchůdce Davida Camerona navazuje nejenom snahami o zrušení vlivu Evropské úmluvy o lidských právech na britské soudy, ale rovněž argumentací Velkou listinou.

Použitá literatura

ATKINS, Judi, 2015. (Re)Imagining Magna Carta. Oxford Journals, *Parliamentary Affairs*, s. 1-18.

BLACKBURN, Robert, 2015. Enacting a Written Constitution for the United Kingdom. *Statute Law Review*, vol.26, no. 1, s. 1-27. ISSN 0144-3593.

BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA, 2011. *Srovnávací ústavní právo*. 4. přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-629-5.

BLICK, Andrew, 2015. *Beyond Magna Carta: A Constitution for the United Kingdom*. Bloomsbury Publishing. ISBN 1849469636.

BOGDANOR, Vernon, 1995. *The Monarchy and the Constitution*. New York: Oxford University Press. ISBN 0198277695.

BOGDANOR, Vernon, 2006. *The Sovereignty of Parliament or the rule of law?*, Magna Carta lecture, 15 June 2006, 24 s.

BOGDANOR, Vernon, 2015. *Magna Carta, the Rule of Law and the Reform of the Constitution*. In: HAZELL, Robert a MELTON, James - Magna Carta and Its Modern Legacy. Cambridge: Cambridge University Press, 286 s. ISBN 9781107533103.

BROWN, Gordon, 2006. Speech to the Fabian New Year Conference, London 2006, [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=316>.

BROWN, Gordon, 2007a. Speech at a seminar on Britishness, London 2007. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=317>.

BROWN, Gordon, 2007b. Speech on Liberty. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_politics/7062237.stm.

BROWN, Mark, 2015. How wartime Britain planned to give the US a copy of Magna Carta. In: *TheGuardian.com* [online] 11.3.2015 [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/11/wartime-britain-planned-us-copy-of-magna-carta>.

CAMERON, David, 2012. Speech on the European Court of Human Rights. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/speeches/speech-on-the-european-court-of-human-rights>.

- CAMERON, David, 2013. Speech to the Conservative Party Conference. [cit. 30.1.2017] Dostupné z: <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=354>.
- CAMERON, David, 2014a. British Values Aren't Optional, They're Vital. That's why I Will Promote Them in EVERY school. In: DailyMail.co.uk, 15.6.2014. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2658171/DAVID-CAMERON-British-values-arent-optionaltheyre-vital-Thats-I-promote-EVERY-school-As-row-rages-Trojan-Horse-takeoverclassrooms-Prime-Minister-delivers-uncompromising-pledge.html>.
- CAMERON, David, 2014b. Speech to the Conservative Party Conference. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=356>.
- CAMERON, David, 2015. Magna Carta 800th anniversary: PM's speech. In: Gov.uk [online]. 15.6.2015 [cit. 25.1.2017]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/speeches/magna-carta-800th-anniversary-pms-speech>.
- CLARKE, Anthony, 2008. *Constitutional Justice: Lessons from Magna Carta*. [cit. 13.3.2017]. Dostupné z: http://magnacarta800th.com/wp-content/uploads/2011/10/lessons_magnacarta.pdf.
- DICEY, Albert Venn, 1982. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. Indianapolis: Liberty Fund, 436 s. ISBN 0865970033.
- DUNT, Ian, 2015. Cameron has betrayed every principle he mentions in his Magna Carta speech. In: *Politics.co.uk* [online]. 15.6.2015 [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.politics.co.uk/blogs/2015/06/15/cameron-has-betrayed-every-principle-he-mentions-in-his-magn>.
- HILL, Christopher, 1997. *Intellectual Origins of the English Revolution Revisited*, Clarendon Press. ISBN 0191588679.
- HOLT, James Clarke, 1992. *Magna Carta*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-27778-7.
- HOUSE OF COMMONS, Political and Constitutional Reform Committee, 2014. *A new Magna Carta?*. [cit. 30.1.2017]. Dostupné z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmselect/cmpolcon/463/463.pdf>.
- CHAKRABARTI, Shami. Magna Carta and human rights. In: *Bl.uk* [online]. [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: <http://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-and-human-rights>.

CHURCHILL, Winston S., 1946. The Sinews of peace. [cit. 25.1.2017]. Dostupné z: <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/120-the-sinews-of-peace>.

CHURCHILL, Winston S., 1956. *A History of the English-Speaking Peoples*. 4 vols. Volume I. New York: Dodd, Mead and Company.

JENKS, Edward, 1904. The Myth of Magna Carta. *Independent Review*, Vol. 4, No. 14.

JENNINGS, Ivor, 1965. *Magna Carta and Its Influence in the World Today*. London: Her Majesty's Stationery Office, 43 s. ISBN 9780117000728.

KLUG, Francesca, 2015. *A Magna Carta for all humanity: homing in on human rights*. Routledge, Abingdon, UK. ISBN 9780415423748.

KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH, 2011. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Leges. ISBN 978-80-87212-87-5.

LEE, Samuel, 2006. Gordon Brown and the „British Way“. *The Political Quarterly*, vol. 77, no. 3, s. 369-378. ISSN 0032-3179.

LOCK, Alex. Magna Carta in the 20th century. In: *Bl.uk* [online]. [cit. 28.1.2017]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-in-the-20th-century>.

Magna Carta tops British day poll. In: *BBC News* [online]. 30.5.2006 [cit. 6.5.2017]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/5028496.stm.

McKECHNIE, William Sharp, 1914. *Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John, with an Historical Introduction*. Glasgow: Maclehose. Dostupné z: http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/338/McKechnie_0032_EBk_v6.0.pdf.

PAINTER, Sidney, 1947. Magna Carta. *The American Historical Review*, Vol. 53, No. 1. Chicago: University of Chicago Press. 42-49.

PAVLÍČEK, Václav a kol, 2014. *Ústavní právo a státověda. I. díl Obecná státověda*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-053-6.

POLLOCK, Frederick a MAITLAND, Frederic William, 1996. *The history of English law before the time of Edward I*. 2nd ed. Union, N.J.: Lawbook Exchange. ISBN 1-886363-22-6.

QVORTRUP, Matt, 2013. *The British Constitution: continuity and change: a festschrift for Vernon Bogdanor*. Oxford: Hart Publishing. ISBN 978-1-84946-371-3.

SAUL, Nigel, 2013. *Magna Carta, History and Politics. A lecture to the All Party Parliamentary Group on the Constitution*. 26. 2. 2013 [cit. 23.4.2017]. Dostupné z: <http://magnacarta800th.com/wp-content/uploads/2013/02/Magna-Carta-History-and-Politics-N-Saul-Lecture.pdf>.

SNOWDON, Kathryn, 2015. Magna Carta's Meaning Was A Mystery To Prime Minister David Cameron Three Years Ago. In: *Huffintonpost.co.uk* [online]. 15.6.2015 [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.co.uk/2015/06/15/david-cameron-magna-carta-agenda_n_7585078.html.

THATCHER, Margaret, 1988. Speech to the College of Europe. [cit. 30.1.2017] Dostupné z: <http://www.margareththatcher.org/document/107332>.

TURNER, Ralph V., 2003. *Magna Carta: Through the Ages*. New York: Pearson/Longman. ISBN 0-582-438268.

KLOKOČKA, Vladimír a WAGNEROVÁ, Eliška, 2004. *Ústavy států Evropské unie. Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie*. Praha: Linde. ISBN 8072014668.

WOOLF, Harry, 2005. *Magna Carta: a Precedent For Recent Constitutional Change*. [cit. 13.4.2017] Dostupné z: http://magnacarta800th.com/wp-content/uploads/2011/10/Precedent_Recent_Constitutional_Change.pdf